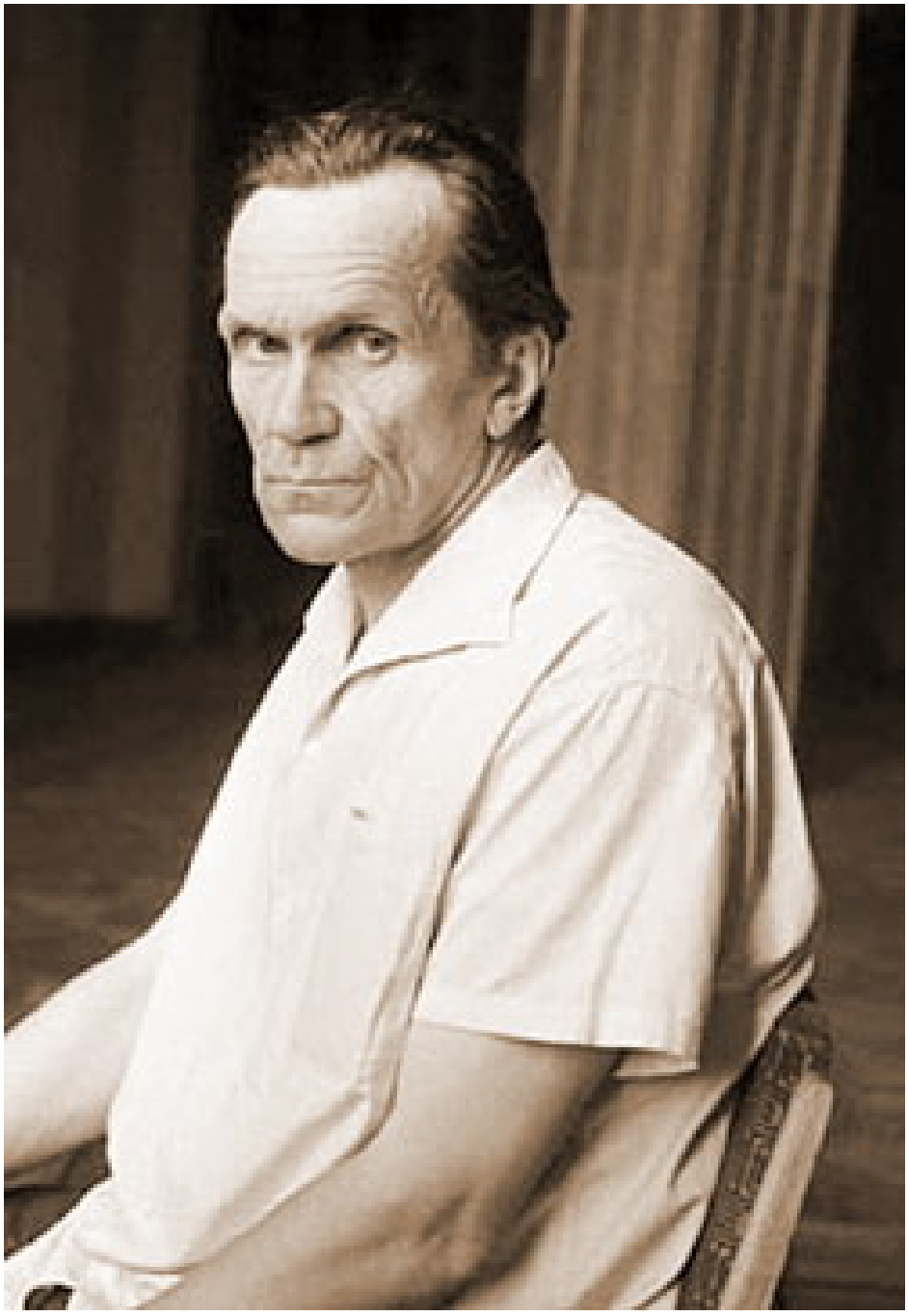

Varlam Tyihonovics Salamov (1907-1982)

Minden régi épületnek van egy saját története. Ha ez az épület, múzeummá alakul át, akkor a története a város élő legendájává válik.

A kétemeletes kőből épült ház a Szófia Székesegyház mögött nagyon sok ideig észrevétlen volt. Ez az épület szinte elveszett a nagy fák árnyékában: a bokrok és a csalánok, a tönkrement belső rész, a régmúltra emlékeztetett.

Most már nagyon sokan tudják, hogy ez az a ház, ahol az egész világon ismert „Kolimai elbeszélések” írója, Varlam Tyihonovics Salamov született (1907-1982). Vologda immár zarándokhellyé vált azok számára, akik megismerték az író tehetségét. Sőt már tradícióvá vált ezt a házat „Salamovinak” nevezni.

Az önéletrajzi ihletésű könyvében a „Negyedik Vologdá”-ban V. Salamov arról írt, hogy: „A székesegyházi hegyen, amióta világ a világ fapadok álltak… Ott pihentek a városlakók nyáron és ősszel. Sőt tavasszal szintén”.

Egy ilyen fapadon, a ház másik oldalán, mindig lehetett látni egy ősz öregembert, bottal a kezében. Ő a vologodai történész és tájkutató Borisz Szergejevics Nyepein (1904-1982) volt. Élete utolsó éveiben mindig eljött a régi házhoz. Itt találkozott legtöbbször Jan Krizsemszkij festőművésszel. A beszélgetés Salamovnál zajlott …

Abban az időben nagyon kevesen ismerték még Salamovot és még kevésbé Vologdát. Az egész történelemi igazságot leplezték abban az időben, hiszen az szorosan kapcsolódott a sztálini lágerekhez és börtönökhöz, a totalitáriánus rendszer ártatlan áldozataihoz. De erről az egészről az emberek, csak később szereztek tudomást.

1987-ben Krizsemszkij műtermében megjelent az író portréja. Ez volt az első kiállítási tárgy a későbbi múzeum számára.

De abban a pillanatban a salamovi múzeum még tervben sem volt, a házban tatarozás és restaurálás folyt, viszont a gondolat mát ott lebegett a levegőben és várta a megvalósítást.

Sok év elteltével a Salamov emlékére rendezett estén, V. Sz. Sztankov irodalomtanár, a múzeumnak átadott egy hangszalagot, amely az író élő hangját tartalmazta, 1964-ből. Sok évig őrizte ezt az anyagot B. Sz. Nyeperin Szent-Pétervároni, aki egyben az író rokona és most már Salamov születésnapján és irodalmi esteken is, az író emlékére, mindig ez a hanganyag szól. Ezt a láncolatot, mely véletlenszerű események sorozata még lehetne folytatni. Salamov személyisége nagyon sok embert vonzott magához. Rendszeresen összegyűlnek ezek az emberek az író házában, ahol nagyon kedvelik őt, és felolvasásokat tartanak a műveiből.

Az 1990-es években az épület homlokzatán egy emléktáblát állítottak. Ennek a megalkotója – Fegot Fegotovics Szucskov (1923-1992) moszkvai író, szobrász volt, aki úgyszintén mint Salamov, átélte a sztálini lágert. Szucskov azon kevesek közül való, akik még Salamov életében arcképet alkottak róla. A lelke erejéből, egy szobrot faragott ki az író síremlékén, a koncevi temetőben, Moszkvában, ahol Salamovot eltemették. F. F. Szucskov ezt a munkáját a Platonovról, Paszternákról, Szolzsenyicinről, Dombrovszkijról készített szobrászati alkotásaival együtt, a Salamovi háznak ajándékozta.

Szerencsére az arckép másolata megmaradt, így ennek köszönhetően, 2001-ben újra

lehetőség adódott, hogy Varlam Tyihonovics emlékművét, melyet a vandálok tönkretettek és szétromboltak ismét felállítsák.

A síremlék felállítása és megvalósulása elsősorban az író szülőföldjén élőknek és a moszkvai értelmiség kezdeményezésének az érdeme volt. Az új emlékművet A. Kontarjev cserepoveci szobrászművész fémből öntötte. Ehhez kapcsolódva megemlíthetnénk I. Jemeljanov feljegyzéseinek sorait, melyet Salamovról írt: „54-es, 55-ös, 56-os évek... Ez az időszak a remény megerősödése volt, a hihetetlen visszatéréseké és találkozásoké a hallatlan elválások után… Úgy emlékszem vissza Salamovra, ahogy mindig a házuk küszöbén, a vászon esőköpenyében, hátizsákkal a vállán közlekedett és nagyon szokatlan volt a kolimai szél által örök életére megperzselődött arca és a csaknem teljesen elszenesedett keze, egyszóval olyan volt ő, mint az emberiség még élő jelképe. S amikor az emlékmű tervezetéről beszélgettünk azok számára, akik a lágerekben szenvedtek, én akkor ugyanolyannak láttam Salamovot, mint amilyen akkor volt, amikor a lakásunk küszöbén először feltűnt”.

Ezeket a gondolatokat valósította meg F. F. Szucskov szobrászati alkotásában – a bölcs salamovi arc, nyugodtan emelkedik kifelé Moszkvában, a szilfa mögötti sírkerítésnél és a szülői ház homlokzatán Vologdában.

1991-ben e ház első emeletén, ahol az író családja élt, V. T. Salamov emlékére egy múzeumot rendeztek be.

Milyen eszközökkel lehet átadni Salamov írói és emberi hőstettét? Hogyan is lehetne visszatükrözni az egész nemzedék szenvedését? Ilyen kérdések megfogalmazása elkerülhetetlen volt a múzeum megnyitása előtt. A tervezés döntésében legfontosabbnak tűnt nem a tárgyi, hanem az érzelmi hatás az emberekre. Mégpedig azért, hogy az emberek ne csupán a bútorokkal találkozzanak, hanem magával az író lelkével és belső békéjével is.

Azt szerették volna, hogy ez a világ úgy raktározódjon el az emberekben, mint a mozaikszerű freskó, amely: versekből, elbeszélésekből, fényképekből, levéltári anyagokból, kéziratokból, visszaemlékezésekből, levelekből áll.

A múzeum az író térbeli és gondolati elképzeléseit tükrözi, amelyet a dokumentumok és az író hangszalagra rögzített beszélgetései hitelesen mutatnak be. Salamov személyes tárgyai között, a kiállítási tárgyak részeként megtalálható, a tábori táskája és a karórája. Irina Pavlovna Szirotyinszka, az író műveinek kiadója, a nála maradt anyagokat és könyveket átadta a múzeum számára. A múzeum szimbólumává vált Kolima faluja: Lisztvenyica.

„Ez a falu jó és vad…Lisztvenyica – Kolima része, amely koncentrációs lágerré vált…” 600 év Lisztvenyica életéből – ez tulajdonképpen az emberi élet hallhatatlansága… Az emberek nem múltbéli emlékként fogják belélegezni az illatát, hanem úgy mintha az új élet kezdete lenne” – ezeket írta Varlam Salamov a „Lisztvenyica feltámasztása” című elbeszélésében.

Varlam Tyihonovics Salamov 1907. június 18-án született (a régi naptár szerint június 5-én) az északi tartomány városában Vologdában, amely egyenlő távolságra volt az akkori Moszkvától és Szentpétervártól és ezért nagyban kihatással volt az író jellemére, társadalmi és kulturális

életére. A város régi templomi szokásokat őriz és összekapcsolódik a tradicionális észak-orosz patriarkális életformával, „…sok száz éve - ez a hely a száműzetés, illetve a megbilincselt rabok útvonala volt sokak számára – Avakumtól Szavinkovig, Szilvesztrától Bergyajevig, Seremetyev tábornagy lányától Marija Uljanovig, Nagyezsgyinától Lavrováig, Lunacsarszkijtól Germova Lopatyinig…

Ez a város nagy szerepet játszott Varlam Salamov nézeteinek kialakulásában. Gyerekkorától erős felfogóképességgel rendelkezett, éppen ezért megértette és érzékelte a végbemenő különböző áramlásokat a város atmoszférájában, annál is inkább, mivel Salamov családja lényegében a központ szívében lakott.

Az író édesapja – Tyihon Nyikolajevics, pap volt, aki a városban ismert embernek számított, nemcsak a templomban teljesített szolgálatot, hanem aktívan részt vett a társadalmi munkákban, kapcsolatokat ápolt a száműzött forradalmárokkal és harcolt a nemzet tudományos és kulturális életéért. 11 évig szolgált az Aleutszki szigeteken, pravoszlavi misszionárius minőségében, európai értékekkel és szaktudással rendelkező ember volt, akinek szabad és független nézetei voltak, amely semmiképp sem váltott ki szimpátiát. Varlam Salamov a saját nehéz tapasztalatainak magasságából szkeptikusan értékelte édesapja krisztusi és felvilágosító munkáját. A „Negyedik Vologdá”-ban arról írt, hogy: „A jövőből édesapám soha semmit sem fejtett meg. Ő úgy tekintett mindig magára, mint arra az emberre, aki nemcsak az Isten szolgája volt, hanem Oroszország jobb jövőjének harcosa is… Apámon mindenki bosszút áll – és mindenért. A képzettségéért és az intelligenciájáért. Az orosz történelem minden szörnyűsége a mi házunk küszöbén keresztül zúdult ránk”.

Nemrég még azt hittük, hogy V. T. Salamov az édesapjáról két fő elbeszélést írt „Negyedik Vologda” és a „Kereszt” címmel. L. Kleinnek (USA) köszönhetően azonban újabb tények láttak napvilágot, e rendkívüli embernek az életéből. Ezek az anyagok részletesen nyomon követhetőek az Orosz Pravoszlavi Misszió archívumában, továbbá megőrizték ezt Alaszkában és Washingtonban, valamint az „Amerikai Pravoszlavi Hírnök”-ben is.

Az író édesapja O. Tyihon, amikor Amerikában járt, akkor ott cikkeket publikált, éves jelentéseket és leveleket írt az egyházak elöljáróságaihoz. Ezeknek az anyagoknak a segítségével még jobban megérthetjük O. Tyihon jellemét és világnézetét. A Vologodszki lelki szeminárium nevelője 1893-ban érkezett meg Alaszkába, a feleségével Nagyezsda Alakszandrovnával (született Vorobjeva).

A misszionárius 1904-ben saját kérésére elhagyta Alaszkát és visszatért Oroszországba, mivel honvágya volt a hazája után és szerette volna, ha a négy gyermeke Oroszországban nőhetne fel.

O. Tyihon az egyházi kitüntetettek soraiban kapott helyet. Aranykeresztet adományoztak számára, melyről az író fia a „Kereszt” című elbeszélésében írt. Egy nyílt levélben O. Tyihonnak és egyházközségének gratuláltak az „Amerikai Pravoszlavi Hírnök” című folyóiratban. A lelkipásztori szolgálatáról a következőket írták: „…Reméljük, hogy szülőhazája Oroszország nem utasítja vissza fia szeretetét, gondviselést és szívélyességet tanúsít irányába, amelyre ő rászolgált a lelkészi tevékenysége során…”

Sajnos ezek a kívánságok nem teljesültek be, Tyihon Nyikolajevics Salamov élete nehéz volt és tragikusan végződött, hiszen megvakult és nagy szegénységben élt haláláig. Ezzel kapcsolatosak voltak Varlam Salamov szavai: „Az édesapámtól én lelkierőt tanultam". Az édesanyjáról pedig azt írta, hogy: „Én általa kezdtem kötődni a versekhez". Édesanyám megszámlálhatatlan verset tudott – főleg a klasszikusok voltak a kedvencei. A versszakokat édesanyám a fejében raktározta el, hiszen véleménye szerint az életben bármi megtörténhet – én úgy gondolom, hogy a versek nagy szerepet játszottak az életében.

Az ifjúkori boldog békés évek reménye Varlam Salamov életében olyan könnyen szertefoszlott, mint a vologdai férfi gimnázium hatalmas kétemeletes oromzata, amely Alakszandr Blagoszlaven nevét viselte, és amelyben az író 1914-től 1918-ig tanult.

Az 1918-as esztendő az egész családom számára a teljes összeomlás volt…- emlékezik vissza az író. A sötét erők viharként hatoltak be és mi ettől a pillanattól kezdve nem tudtunk megnyugodni és féltünk. Ők léteztek…, álarc mögé bújtak, egészen az új kitörésig, ami nem volt más, mint a háború és a terror". A „Negyedik Vologdá"-ban V. Salamov azt írta: „Emlékszem, hogy Vologdában az Októberi Forradalom több volt, mint unalmas, legalábbis ezt beszélték akkoriban a felnőttek, ami teljes nyugtalanságot indított el az emberek körében. Nagyon jól emlékszem Kedrovra, aki frontvezér volt, sőt emlékszem a vagonjára is…Vologdában akkor egész nappal és éjszaka letartóztatások zajlottak". 1923-ban V. Salamov befejezte a középiskolát.

1924-ben teljesen elhagyta „gyerekkora városát", és azt a házat, amelyben megszületett és felnőtt. „Ez egy szeles, esős őszi napon volt… Lombhullás idején. 1926-ban V. Salamov felvételt nyert a Moszkvai Egyetem szovjet jogi karára.

„Két részre, két irányra oszlott az életem, eltávolodtam a gyermekkoromtól…

Az első irány volt – a művészet és az irodalom. Meggyőződésem volt, hogy nekem mindig meg kell mondanom a saját véleményemet…és éppen az irodalmon, a költészeten és a szépirodalmon keresztül. A második pedig a társadalmi munkákban való részvétel, úgyhogy összehangolódjanak a szavak és a tettek".

V. Salamov, 1927-ben, 1928-ban és 1929-ben aktívan részt vett különböző mozgalmakban az ellenzék oldalán…, ő volt az, aki elsőként önkéntesen igyekezett odaadni az életét és részt venni abban a vérfürdőben, amely a történelemben sztálini kultuszként vonult be". 1929. február 19-én az írót letartóztatták „Lenin végakaratának" elterjedéséért.

„…Ettől a naptól és órától kezdve számítom a társadalmi életem kezdetét…

Az orosz történelem felszabadító mozgalmának lelkesedése után, valamint 1926-ban a lázadó Moszkvai Egyetem és a forrongó Moszkvát követően – nekem próbára kellett tennem a valóságos lelki tulajdonságaimat". V. T. Salamovnak három évet fogságban kellett eltölteni a Viserszkij lágerben (Észak-Urálban).

Korábban úgy tartották számon, hogy a nyomozati anyagok az első börtöni időszakra

vonatkozóan megsemmisültek. Most mégis kiderült, hogy megőrizték őket. A főügyészség az 1929-es évért, csak 2002. április 12-én rehabilitálta az írót.

Hadd legyen ez az embernek az utolsó rehabilitációja, a sztálini megtorló intézkedések miatti szenvedésekért.

„1932-ben visszatértem Moszkvába és erősen álltam mind a négy lábamon, hiszen elkezdtem dolgozni a különböző újságoknál, ezen kívül sokat írtam és nem törődtem az idő múlásával, sőt megtanultam megkülönböztetni a versekben a saját véleményemet a másokétól. Éjjel-nappal csak írtam. Továbbá elkezdtem megérteni, hogy a művészetben mindenki számára jut elég hely."

Ezekben az években az író két ízben is Vologdában járt – mégpedig az édesanyja és édesapja temetésén. Ez volt az utolsó találkozása a szeretett helységgel.

1937. január 12-én, Varlam Salamovot, „mint volt ellenzékit" újra letartóztatták „ellenforradalmi trockista tevékenységért" és öt éves lágerben letöltendő fogságra ítélték, amely nehéz fizikai munkával párosult. 1943-ban újabb tíz évet kapott szovjetellenes agitációért: ekkor ő megnevezte I. Bunyin, „nagy orosz klasszikust" is, aki már ekkor úgyis emigrációban élt. A haláltól V. Salamovot csupán a lágerorvosokkal való jó kapcsolata mentette meg. Segítségükkel elkezdte a felcsertanfolyamot és a központi kórházban dolgozott a foglyok szolgálatában, egészen a kiszabadulásáig. 1953-ban újra visszatért Moszkvába, de nem kapta meg a bejelentkezésre való engedélyt, ezért kénytelen volt egy tőzegkitermelő cégnél dolgozni a Kalinyini megyében.

„A láger – az nem szembeállítás a pokollal, hanem az életünk vak vágánya, és semmi más nem lehet. „Visera. Ellenregény".

1954-ben V. T. Salamovot rehabilitálták. Később azt írta: „Én több mint 45 éves voltam, igyekeztem elütni az időt, így éjjel-nappal verseket és elbeszéléseket írtam. Minden elbeszélésemet – a sztálinizmusnak szenteltem… Minden elbeszélésem – abszolút hiteles dokumentum. A láger – egy kedvezőtlen iskola volt, az első naptól kezdve az utolsóig. De amit te láttál azt hazugság nélkül el kell mondani, úgyhogy az ne legyen senki számára szörnyű. Az ilyen dokumentumok szükségszerűsége rendkívül nagy. Szinte minden családban, városban és faluban, az értelmiség, a munkásosztály és a parasztság körében vagy a rokonság, illetve ismerősök között mindenkinek volt valakije, aki meghalt a fogságban. Éppen ezért van olyan orosz olvasó és természetesen nem csak orosz, - aki tőlünk várja a választ."

Az író további magányos élete átszivárgott a makacs irodalmi munkán. V. T. Salamovnak egész életében soha nem került kinyomtatásra a „Kolimai elbeszélések" című regénye. A versei közül is csak nagyon kevés került a nyilvánosság elé és nem ritkán eltorzított formában…

1982. január 17-én Varlam Tyihonovics Salamov meghalt, a Litfondi rokkantak házában, úgyhogy teljesen elvesztette a hallását és az eszméletét, és élete vége felé, pedig már nem ismert meg senkit.

V. T. Salamovnak a „Kolimai elbeszélések” című regénye a legfontosabb műve. 20 évet odaadott az életéből ezért az alkotásért, 20 évet elvett tőle a kolimai és a viseri jeges pokol.

Az író halála után 20 évvel megkezdődtek a visszaemlékezések az életéről. A munkássága mindenki számára tanulságos és emléket állít a kolimai szenvedőknek: a „rekviem a hallottakért”, világos és pontos tanúbizonysága a XX. Század tragédiájának.

A salamovi ház erre emlékeztet bennünket… Hadd ragyogjon mindig az ablaka….

A Salamovi-ház vendégkönyvének bejegyzései:

A dolgok reális helyzetét a szovjet hatalom idejében különösen elfojtották és ha durván akarom kifejezni magamat, akkor elferdítették, a valóságról csak úgy tudtam tájékozódni, hogy a „Kolimai elbeszélések” néhány momentumát elolvastam. Mély és lelkes tiszteletemet fejezem ki Önöknek és neked Vologodcsina!

Minyejev Alekszandr Nyikolajevics, Moszkva, 2002.02.16.

Talán nem is negyedszer, hanem ötödször jöttem már a Salamovi házba, de ennek ellenére még mindig mélyen megrendített engem a sorsa és szeretnék néhány év alatt én is egy múzeumot létrehozni.

Berjutyi Mirej, Franciaország, 2002.10.03.

Olvasván Salamov „Kolimai elbeszélések” című könyvét, megállapítottam, hogy – ez hihetetlen! – ez egy zseniális író! Mégpedig nem azért válik azzá, amit leírt a regényében, hanem azért, amiért érzéseket tudott ránk hagyni, azt hiszem, hogy ez a leginkább minősíti őt. Sokan, akik elolvasták a könyvet elcsodálkoztak, hogy ennyi szörnyűség átélése után Salamov hogyan tudta megtisztítani érzéseit – az író elmeséli a szenvedéseit és a kompromisszumok nélküli igazságos harcát, melyet kénytelen volt saját fegyverével vívni – ez úgy gondolom, arra kötelez bennünket, hogy meghajoljunk ez előtt az ember előtt, aki megjárta a poklok-poklát.

A.A.Tarkovszkij, nem sokkal halála előtt

…Egy ilyen kincs számára, mint Varlam Tyihonovics emlékművet kell állítani, hiszen kevés ehhez hasonló kiállítás létezik. Szolzsenyicinhez képest erőteljesebben írt és az aggok házába került. Ez szörnyű!

V.M. Vologda, 1993.június

Varlam Salamov sorsa és munkássága – hatalmas hőstett és egyben lecke mindenki számára. Alázatosan meghajlok azelőtt, aki még egyszer segített megérteni és megérezni ezt a szörnyűséget és azelőtt, aki létrehozta ezt a csodálatos kiállítást.

Andrej Hrazsanovszkij, 1997.09.13.

Ő azt mutatja be nekünk, hogy élni kell, megtanulni élni és egyben tanulni kell. Mégpedig úgy, hogy olvassunk és emlékezzünk és szeressünk! S hogy megpróbáljuk megérteni azt, hogy léteztek olyanok, akik ezt tették velünk és azt, hogy miért is születtek ilyen emberek. Ő szinte az egyedüli, aki lelki erejének köszönhetően életben tudott maradni.

Köszönjük neki mindazt, amit átélt. Továbbá azt, hogy szerte a világon, ahol még van lélek, ott nincs többé helye a hamisságnak és azt, hogy ő nem egyedüli a sok közül, egyszerűen csak egy és lehet, hogy teljesen egyedül is marad.

Anna, 2000.08.10.

Hála a kiállításnak, amelyet Salamov emlékének szenteltek, most már van értelme Vologdába jönni. Ez egy erős érzelmi benyomást gyakorolt rám! Nagyon köszönjük a vologdaiaknak, hogy emléket állítottak a mi történelmünknek, sajnos szomorú emléket.

2001.07.11. – egy Moszkva melléki tanárnő Satura városából

…Én nagyon szeretem a műveit, olvastam a „Kolimai elbeszélések” című regényét is és szívem legnagyobb szeretetével viszonyulok az író munkásságához. Néhány évig a Kajmjakomszkij járásban Kjubemenben éltem, azon a telepen, ahol Salamov is volt száműzetésben. Láttam a sarkkövi telet, amikor” alszik” és nyáron kipróbáltam a mogyorót.

Sztankevics Z.N. 2002.01.06.

Bocsáss meg nekem Varlam Tyihonovics, hogy későn szereztem csak tudomást rólad, de jobb később, mint soha. Látom, hogy a te kereszted a legnehezebb. S ezt értünk és mindannyiunkért viselted. Köszönet érte neked…

1997.09.01. (aláírás nélkül)

Ez egy nagyon szörnyű periódusa az oroszországi történelemnek és az egész emberiségnek. Nagyon szép a múzeum, amelyet ennek a nagy embernek és írónak Varlam Salamovnak szenteltek és ez a kiállítás gondoskodik arról, hogy ezt az egészet soha el ne felejtsük. Nagyon jó sétálgatni Vologdában, ezeken a szép őszi napokon.

2001.10.03. De Hove – francia nemzetiségű

Önök rendkívül nagy szent ügyet szolgálnak. Köszönet ezért mindenkinek. Én úgy gondolom, hogy ez nagyon fontos mindenki számára, különösen a gyerekeinknek és az unokáinknak.

Kvasa I.I., Gaft V. Moszkva, 1997.

V.T.Salamov (1907-1982) orosz író emlékére létrehozott múzeumot, 1991. július 1-jén nyitották meg Vologdában, abban a házban, ahol született és 1924-ig élt.

Minden évben a Salamovi-házban július 18-án megemlékeznek az író születésének és január 17-én pedig a halálának az évfordulójáról, amikor is a Nemzetközi Salamovi felovasásokat tartják.

Ide nemcsak azok jönnek el, akik túlélték a szenvedéseket és nemcsak azoknak az embereknek a hozzátartozói, akik meghaltak a lágerekben, hanem egyre inkább ellátogatnak a múzeumba a mai felnövekvő nemzedék fiataljai is, akik meg akarják tudni és meg akarják ismerni a XX. Század történelmének szörnyű tragédiáját.

Köszönetünket fejezzük ki mindazoknak, akik segítettek a V. T. Salamov múzeumának létrehozásában és megszervezésében.